

3.6 *Jezična tipologija i jezična promjena.* Autori vjeruju da se iz rezultata jezične tipologije dade sazdati i jedna teorija jezičnih promjena. Budući da ova teorija također treba unositi izvanjezične faktore, bila bi ovdje potrebna interdisciplinarna suradnja na široj osnovi. Zbog kompleksnosti pitanja sumnjam da se ovdje u doglednoj budućnosti može ostvariti nešto više od krparenja. Nije li ovaj dio teorije pomalo utopistički?

4. Autori polaze od spoznaje da svaka tvrdnja o svojstvu jezika predstavlja stano- vito *izobličenje*; jer je već samo svojstvo jedna teoretska tvorevina. Kao osnovu za jezičnu tipologiju preporučuju ispitivanje *jednog te istog teksta* u svim jezicima, dakle i u prijevodima. To pak ne može posve zadovoljiti, budući da se i ovdje može naslutiti jedan izvor daljnjeg izobličenja. Bilo bi idealno ispitati jedan originalan tekst iz svakog jezika i njegove prijevode. Dakako, time bi se jezična tipologija opet potisnula u nešto veću udaljenost, čak bi možda postala nemogućom.

5. Svatko tko želi jezike klasificirati, po- lazi od načelne usporedljivosti jezika. Uvjet za usporedljivost jezika jest *tipološki izo- morfizam*: svi se rezultati moraju dobiti istom procedurom. To dalje uvjetuje da se svi elementi operacionalno definiraju kako bi se dospjelo do *mehaničkih procedura u rješavanju*. Iz činjenice da svaki jezični element posjeduje u jeziku stanovitu položaj- nu vrijednost slijedi postupak autora da ne treba uspoređivati pojedine elemente nego (pod)sustave odnosno njihova svojstva.

6. Ako se u svakom pojedinačnom slučaju mogu uspoređivati samo svojstva do kojih se došlo *jednom* teorijom, onda to otežava razradu tipologije budući da se ponajprije svi suradnici moraju složiti u samom jedin- stvenom postupku; s druge je strane tako- der moguće postaviti usporedne podatke drugih teorija u vektor-profil, što opet pred- stavlja olakšicu.

Slijedi katalog svojstava koji sadrži izbor autorima poznatih indeksa drugih autora. Pri tom su sadržane tri poznate razine opi-

sivanja (fonološka, morfološka i sintaktička). Semantička obilježja nisu među njima.

7. Što se tiče lingvističke teorije, opisa je- zika kvantitativnim metodama, ovi su po- stupci naravno i primjenljivi i nužno pri- mjenljivi ako se želi svaki pojedini jezik opisati, a da se pri tom ne pazi na cilj jedne opće jezične tipologije.

Tko želi raditi kvantitativnim metodama, ova mu knjiga pruža jednu izvanrednu teo- retsku podlogu i opsežan pregled raznovrs- nih indeksa.

Kao svaka lingvistička i uopće bilo koja disciplina, tako se i ova mora odazvati pi- tanju društvene relevantnosti. Tu problema- tiku autori ne obrađuju, nego šutke pretpo- stavljaju pozitivan odgovor. Ipak je posve si- gurno da se ova opća jezična tipologija ne treba bojati ovoga pitanja više nego li tra- dicionalno bavljenje tipologijom.

Sebastian Kempgen

O UPOTREBI RIJEČI ŠOGOR I ŠOGORICA

U razgovornom jeziku, a i u našim novina- ma (»Večernjem listu«, »Vjesniku«, »Glasu Slavonije« i drugima), proširili su se nazivi šogor i šogorica. Njihova upotreba toliko je česta da postoji opasnost da još snažnije pro- dru u književni jezik, iako za to nema oprav- danja. Naime, upotrebom ovih riječi dolazi do nejasnoće i nepreciznog izraza, jer često nije svejedno da li se radi o šurjaku, svasti, nevjesti ili nekom drugom srodbinskom od- nosu.

Riječi šogor i šogorica proširile su se zbog svoga općenitijega značenja jer je lakše upo- trebljavati jednu riječ sa širokim opsegom značenja nego nekoliko riječi s posebnim zna- čenjem. Istovremeno upotrebi ovih riječi po- goduju i sociološki razlozi. Posebni nazivi za svakog člana rodbine i svojte bili su naročito značajni u patrijarhalnoj društvenoj sredini kada su članovi iste porodice živjeli u bližim odnosima: u zadruzi, zaseoku, selu i slično. Danas su ti odnosi izmijenjeni, članovi iste porodice više su udaljeni, a manje je i djece,

tako da i nema svih odnosa. Zbog toga čestota upotrebe pojedinih rodbinskih naziva drastično je smanjena, pa je kadikad teško bez rječnika razlikovati pojedine nazive, tako da i to pridonosi širenju općenitih riječi šogor i šogorica.

Očito je da je kontinuitet upotrebe naših narodnih naziva umjesto šogora i šogorice u razgovornom jeziku narušen, ali ga u književnom jeziku treba sačuvati. Na taj način izvršit će se i određeni utjecaj i na razgovorni jezik, a to će pridonijeti čuvanju naših narodnih naziva.

U našoj rječničkoj literaturi i za riječ šogor i šogorica dana su u pravilu samo objašnjenja značenja i porijekla uz navođenje većeg broja sinonima i hipokoristika.

U Rječniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (AR) nalazimo da šogor znači »šura, šurak, šurjak, ženin brat; pašenog, pašanac, svastin muž«, a sa širim značenjem »i sestrin muž, tj. zet; dakle šogor je i šurjak, i pašanac, i zet.« Šogorica je pak: »svast, svastika, ženina sestra, a sa širim značenjem i zaova, i jetrva, i snaha.«

U Karadžićevu Srpskom rječniku, treće izdanje, Beograd, 1898, uz slično objašnjene značenja nalazi se i napomena da se upotrebljava pretežno u Vojvodini. To prihvaćaju i Broz-Iveković u Rječniku hrvatskoga jezika, Zagreb, 1901. godine.

U novijim, i za širu upotrebu pristupačnijim, našim rječnicima također su dana objašnjenja riječi šogor i šogorica. Tako Bratoljub Klaić u svom »Velikom rječniku stranih riječi, izraza i kratica«, Zagreb, 1974, objašnjava da šogor dolazi od mađ. sōgor, odnosno njem. Schwager, a znači šurajk, šura, svak, svojak, djever, zet, pašanac; šogorica pak znači šurjakinja, šurnaja, svast, svastika, nevjesta, jetrva, zaova.

U »Jezičnom savjetniku s gramatikom« S. Pavešića i dr., Zagreb, 1971. dano je šire objašnjenje značenja i upotrebe ovih riječi. Prema njemu »šogor označuje rodbinsku vezu između brata jednog bračnog druga prema drugom bračnom drugu i njegovoj braći i sestrama«. Uz ovo objašnjenje nalazi se i zna-

čajna preporuka da je bolje upotrebljavati nazive za svaki pojedini odnos: »djever (mužev brat), šurjak, šura (ženin brat), zet (sestrin muž braći svoje žene), svak (sestrin muž sestrama svoje žene), pašanac, pašenog, pašo, badžo (muž ženine sestre).« Šogorica pak označuje rodbinsku vezu između sestre jednog bračnog druga prema drugom bračnom drugu i njegovoj braći i sestrama. I ovdje su za pojedine nazive navedene naše riječi: »snaha, nevjesta (bratova žena), zaova (muževa sestra), svastika (ženina sestra), jetrva (djevčeva žena), šurjakinja, šurnaja, šurnajaja (šurina žena), svaća (snahina sestra).«

Mislim da su pojedini odnosi ovdje dobro razgraničeni kao i njihova objašnjenja, jedino je uz zet trebalo naglasiti da je to u prvom redu kćerin muž njezinim roditeljima, a samo u značenju sestrin muž njezinoj braći dolazi do zamjene sa šogorom. Isto tako snaha je sinova žena, a tek sa širim značenjem i bratova žena odnosno šogorica, ali u tom slučaju treba upotrebljavati posebni naziv nevjesta. Također je trebalo odbaciti sinonime: pašenog, šurnaja, šurnajaja zbog njihovog neobičajenog oblika. Hipokoristici pak šura, pašo, badžo ne mogu ući u književni jezik usporedno sa šurjakom i pašancem, nego se mogu upotrebljavati samo iz stilskih razloga.

U navedenom savjetniku dodana je uz riječ šogor napomena da bi se ta riječ mogla upotrebljavati za ostale dalje odnose svoje za koje nemamo svojih riječi (npr. za svakova brata, zetova brata, snahine sestre muža i sl.). Iako je ova preporuka zanimljiva, smatram da je ne bismo smjeli prihvatiti jer bi to bilo prihvaćanje jedne riječi koja je dosta proširena i u drugim značenjima, pa bi njezinom upotrebom nastala još složenija situacija. Iako se šogor i šogorica u razgovornom jeziku upotrebljavaju i za te daljnje odnose svoje, bit će bolje da se zadrže navedeni opisni izrazi koji se ionako nalaze u upotrebi u našem narodnom jeziku.

Od razloga u prilog narodnim nazivima naveo bih i podatak koji Mate Hraste iznosi u članku »Nazivi za rodbinu i svojtu«, Zagreb, Jezik, V, 1956. On kaže da mjesto naziva

svast, jetrva, zaova, šurjakinja na Hvaru i susjednim otocima postoji obično jedan naziv konjada (od tal. cognata), a kajkavci imaju naziv šogorica. Na osnovi toga zaključujemo da cijelo hrvatsko jezično područje nije jedinstveno u upotrebi šogora i šogorice nego da su ti nazivi ograničeni na sjeverozapadno i sjeverno područje. No i tu neki narodni govori ne poznaju ovih naziva u uobičajenim značenjima, kao što se to navodi u AR (tumačenje uz šogor) za selo Otok u Slavoniji, gdje je šogor podrugljiv naziv za oženjenog muškarca koji zalazi tuđoj ženi ili djevojci. Sve nas to upućuje na nehomogenu upotrebu šogora i šogorice u našem jeziku.

Na osnovi svega izloženog može se zaključiti da mjesto šogora i šogorice u našem jeziku postoje narodni nazivi s posebnim pre-

ciznim značenjima. Njihova upotreba ima dugu jezičnu tradiciju i one su proširene na čitavom području našega jezika. Mjesto šogora treba dakle upotrebljavati posebne nazive za svaki srodbinski odnos: djever (mužev brat), šurjak (ženin brat), zet (u značenju sestrin muž njezinoj braći), svak (sestrin muž njezinim sestrama), pašanac (muž ženine sestre), a umjesto šogorice: nevjesta (bratova žena), zaova (muževa sestra), svast (ženina sestra), jetrva (djeverova žena), šurjakinja (šurjakaova žena), svaća (snahina sestra). Ove nazive treba upotrebljavati u prvom redu u književnom jeziku, a prema tomu i u novinama. Istovremeno treba nastojati da jače dođu do izražaja i u razgovornom jeziku.

Franjo Tanocki

V I J E S T I

ČITATELJIMA

Povećanje prodajne cijene Jezika prati samo opće povećanje troškova, a to je u suvremenom životu tako obično da ga mi ne bismo trebali posebno ni obrazlagati. Ipak, potrebno je reći nekoliko riječi da i naši čitatelji znaju za teškoće na koje nailazimo.

I povećana cijena podmiruje samo polovicu troškova i uredništvo se mora brinuti da osigura drugu polovicu, koja nije malena, oko osam milijuna starih dinara. Zahvaljujući razumijevanju Republičkoga fonda za naučni rad SRH, SIZ za kulturu grada Zagreba i Školske knjige taj smo dio dosad uspijevali svaki put dobiti. Nadamo se dakle da ćete prihvatiti i ovo povećanje i uplatiti pretplatu. To je vaš prinos izlaženju Jezika. Malen, ali značajan, jer bez pretplatnika ne

bi bilo ni Jezika. A znamo kako je nekima teško učiniti i taj napor. Mnogi nisu pretplatnici samo zato što im je teško na pošti uplatiti čekovnu uplatnicu! A pretplata je najpovoljniji način raspačavanja Jezika: čitatelji ga redovito dobivaju bez posebnog napora, a uprava može sigurnije odrediti nakladu, bez većih gubitaka zbog neraspućanih brojeva.

Pa ipak, uzevši sve u obzir, prisiljeni smo smanjiti nakladu, doduše samo za 10%, ali naklada se smanjuje mjesto da raste. Zato bi bio drugi zadatak svakoga pretplatnika da nađe bar još jednoga. Možemo li od prijatelja hrvatskoga književnog jezika i jezične znanosti očekivati taj malen, ali značajan napor?

Uredništvo